

Кузнєцова Оксана, канд. психол. наук, доц.

Іванова Яна, асп.

Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, Одеса

ДІАГНОСТИКА КОМПОНЕНТІВ ПАСІОНАРНОСТІ: ПРЕЗЕНТАЦІЯ МЕТОДИКИ

У статті представлені етапи розробки та результати апробації психодіагностичної методики, призначеної для вивчення компонентів пасіонарності. Пасіонарність розглядається як схильність особистості до перетворення дійсності (зміни середовища), спрямованому на реалізацію функціонально стійкої мети в рішенні екзистенціальної задачі. Описано структуру та компоненти пасіонарності. Індивідуальні значення за шкалами опитувальника та їх сукупність відображають специфіку пасіонарності особистості, що дозволяє визначати у дорослих осіб як домінуючі орієнтації в утвердженні аутентичного "Я" (рішенні екзистенціальної задачі), так і тенденції в організації соціальної поведінки особистості. Апробація психодіагностичної методики здійснена відповідно до вимог психометрики. Результати перевірки методики на надійність, валидність та дискримінативність дозволяють вважати її ефективним психодіагностичним засобом, призначеним для вивчення пасіонарності.

Ключові слова: пасіонарність, структура пасіонарності, надійність тесту, валидність тесту, дискримінативність.

Kuznetsova Oxana, PhD., Assoc. Prof.,

Ivanova Yana, post-graduate,

C. D. Ushinskyi South Ukrainian National Pedagogical University, Odessa

DIAGNOSIS OF COMPONENTS PASSIONARITY: PRESENTATION TECHNIQUES

The paper presents the results of the stages of development and testing of psychodiagnostic techniques designed to study the components passionarity. Passionarity considered as individual susceptibility to transformation of reality (changing environment) aimed at implementing sustainable functional purpose in solving existential problems. The structure and components passionarity. Individual values and their totality reflecting the specific passionarity personality, allowing to identify in adults as dominant orientation in establishing authentic I (solving existential problems), and the trends of social behavior personality. Testing of psychodiagnostic methods carried out according to the requirements psychometry. Results of the audit methodology on reliability, validity and discriminatory suggest its psycho effective tool designed to study passionarity.

Keywords: passionarity, structure of passionarity, reliability test, validity test, discriminatory power.

УДК: 159.9:316.6

Антон Курапов, асп.

Олександр Іщенко, студ.

Олександр Тельчаров, студ.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ВИРАЖЕННЯ ІНДИВІДУАЛІЗМУ – КОЛЕКТИВІЗМУ У ВЕРБАЛЬНИХ ОБРАЗАХ

Відомо що багато культур у сучасному світі характеризуються популярними конструктами індивідуалізм та колективізм. Західні культури зазвичай сприймаються як більш індивідуалістичні, проте культури сходу сприймаються як більш колективістські. Незважаючи на це, цивілізаційна ідентичність України залишається невизначеною у зв'язку зі специфічним історичним розвитком так як вона завжди знаходилася на перетині Сходу та Заходу. Семін та Рубіні (1990) запропонували дослідження, де індивідуалізм та колективізм визначалися через аналіз вербальних образ. На нашу думку, їхній метод допоможе також визначити сучасну специфіку населення України. Для порівняння були взяті респонденти із Польщі, Фінляндії та Швеції. Українці, так як і інші респонденти, виявили схильність до прояву індивідуалізму.

Ключові слова: індивідуалізм, колективізм, культурні синдроми, вербальні образи.

Актуальність. Відомо, що багато культур у сучасному світі характеризуються такими полярними конструктами як індивідуалізм та колективізм. Звичайно, Західний світ сприймається як більш індивідуалістичний, Східний – як колективістський. Тим не менш, цивілізаційна ідентичність України залишається досить не визначеною, та як через специфічний історичний розвиток вона завжди залишалася поміж Заходом та Сходом. Семін та Рубіні (Semin & Rubini, 1990) запропонували вивчення прояву індивідуалізму та колективізму через аналіз вербальних образ, які характерні для представників певної національності. На нашу думку, саме такий спосіб дозволить визначити найбільш актуальну тенденцію для українців. Для порівняння також були використані результати дослідження, проведеного у Фінляндії, Швеції та Польщі. Таким чином, за результатами дослідження українці більш схильні до вираження індивідуалізму у порівнянні із вираженням колективізму. Те саме стосувалося й інших груп досліджуваних.

Постановка проблеми. Аналізуючи суб'єктивну культуру, ми дізнаємося, як люди сприймають, категоризують, осмислюють і оцінюють об'єкти навколишнього світу. Тобто, ми дізнаємося, яким саме чином люди, що належать до різних культур, сприймають і оцінюють своє соціальне оточення. Елементи суб'єктивної культури організовані у різні моделі. І, хоча в кожній культурі ці моделі різні, можна виділити ряд загальних схем, які застосовуються до всіх культур. Це так звані культурні синдроми. Культурний синдром – це модель (схема, зразок,

матриця) переконань, установок, самовизначень, норм і цінностей, які організовані навколо деяких тем і предметів (які можуть бути ідентифіковані та визначені в даному соціумі) [3]. Тріандіс, цитуючи Фіске (1992), зазначає, що доцільно використовувати такі найменування для позначення елементарних форм поведінки: спільна участь у розподілі благ; отримання благ відповідно до владних повноважень; рівний розподіл і орієнтація на закони ринку (еквівалентність) [3]. При аналізі культур можна помітити, що у колективістських культурах люди частіше використовують принцип комунального розподілу благ (за потребами) і відповідно до статусу влади, ніж принципи рівності і ринкових відносин. В індивідуалістичних культурах превалюють протилежні моделі. Однак ці чотири форми соціальних відносин є незалежними одна від одної, оскільки в світі є мало культур, в яких взаємодія переважно спирається на принципи комунального розподілу і рівності, а в інших – на використання тільки принципів ринку і владних повноважень.

Люди в індивідуалістичних культурах часто віддають перевагу своїм особистісним цілям навіть тоді, коли вони вступають у конфлікт зі значущими фігурами своєї групи, навіть, якщо то сім'я, плем'я, робоча група або група співвітчизників. Навпаки, люди у колективістських культурах пріоритет віддають цілям ін-групи, і цей пріоритет особливо важливий і поширений серед колективістів вертикального типу. Ін-групи висувуються на перше місце в ситуаціях, коли її члени ясно усвідомлюють свою спільну долю. Ін-групи визначаються схожістю по ряду

важливих характеристик, кровною близькістю і наявністю спільної загрози з боку зовнішніх груп. Певні життєві ситуації (наприклад, катастрофи і надзвичайні ситуації) підвищують почуття усвідомлення спільної історичної долі, яке стає переважаючим і, отже, підвищує значущість ін-групових цілей як регуляторів поведінки [3]. У колективістських культурах особистість визначається в термінах групового членства, тому ін-групи впливають на широкий спектр соціальної поведінки індивіда.

Тим не менш, Україна разом із її специфікою історичного розвитку відноситься до пограничних культур, про що стверджують Мейжис та Почебут (2006). Це фіксують і сучасні крос-культурні дослідження. Однак погранична культура не є простою мішаниною двох культур, оскільки запозичення або насадження будь-яких ознак іншої культури призводить до спотворення власної. Культури визначають дуже давні ментальні утворення, які формувались якнайменше останні сто тисяч років, а тому сторонні впливи неспроможні їх змінити. Але ці впливи викликають появу протиріч у ментальності цілого народу, а часом і в суспільному устрої країн із пограничною культурою [2]. До того ж, Мейжис та Почебут оперують поняттям "ментальності", яка є властивою для будь-якої культури та власне визначає її особливості. "Зміст нашої ментальності – це наші соціальні уявлення про справедливість, рівність, свободу і "нормальне" життя, які базуються на колективному несвідомому" [2, с. 15]. В результаті автори зазначають, що першочергово Україна вважалася індивідуалістичною культурою. Колективізм же був принесений ззовні та не є характерним для країни, змусивши її зайняти позицію пограничної культури.

Подібний висновок вкладається у мета-аналіз представлений Морлінгом та Лемору (Morling & Lamoreaux, 2008), котрі стверджують, що представленість індивідуалістичних та колективістських культурних продуктів є нерівномірною та може варіюватися в межах гомогенних культурних середовищ [5]. Мається на увазі, що у будь-якій культурі кожен зазначений аспект представлений неоднаково, і є більшою мірою стереотипізованим, тобто неточним та занадто узагальненим. Таким чином, загальнопревалююча тенденція не може бути розповсюджена на більшу частину популяції, так як тяжіння до індивідуалізму або колективізму може залежати від багатьох факторів, які занадто важко визначити, а тим більше, узагальнити.

Тим не менш, вибір методу дослідження був зумовлений попереднім успіхом у застосуванні подібного методу вченими Семіном та Рубіні (Semín & Rubini, 1990). Автори зазначають, що: "для того щоб вивчити культурний контекст особистісної категоризації, варто поставити під сумнів власне те, що називається особистістю у процесі соціальної інтеракції" [8]. Мається на увазі, що прототипом подібної постановки під сумнів являються вербальні образи, так як вони заперечують все те, що є цінним для особистості. Таким чином, вербальні образи є психологічно показовими у контексті вивчення тих особистісних аспектів, які є культурно-сформованими. Саме тому доцільним є вивчення вербальних образів, так як вони демонструють індивідуалістичну або колективістську спрямованість культурного середовища. Тобто, якщо культура в цілому характеризується індивідуалізмом, то вербальні образи будуть спрямовані безпосередньо на особистість, у той час як у колективістських культурах образи більшою мірою будуть спрямовані на членів ін-групи, до якої належить об'єкт, на який спрямовані вербальні образи [8]. На нашу думку, саме такий метод дослідження може вважатися в першу чергу неординарним, по-друге, цілком доцільним. До того ж, у дослідженні взяли участь представники інших націона-

льностей та культур, що у свою чергу дозволяє зробити порівняльний аналіз та співвіднести отримані результати із загальноприйнятими у представників конкретної національності культурних синдромів. Доцільність обраного методу також підтверджена Семіном та Рубіні (Semín & Rubini, 1994), так як вони стверджують, що вербальні образи так само вказують на виявлення приналежності до ін-груп (якщо така приналежність є яскраво вираженою) [6].

Хід та результати дослідження. У дослідженні взяли участь респонденти із України, Фінляндії, Швеції та Польщі. Українських респондентів налічувалося 56, фінів – 32, шведів – 24 та поляків – 36. Розмах віку респондентів сягав від 18 до 42 років. Таким чином, можна стверджувати, що віковий розвиток респондентів більшою мірою відбувався за сучасних умов, що власне підвищує актуальність дослідження у зв'язку із максимальним представництвом сучасних тенденцій суспільства, зокрема враженості індивідуалізму-колективізму.

Головним критерієм розмежування вербальних образів на індивідуалістичні та колективістські була наявність контексту соціальної інтеракції. Мається на увазі, що при безпосередній спрямованості образів на індивіда, вона рахувалася як індивідуалістична; якщо образ певним чином підкреслювала соціальні зв'язки індивіда, або певним чином їх окреслювала, то вона вважалася колективістською. Таким чином, були отримані наступні результати: для респондентів із усіх представлених країн більш представленим було вираження індивідуалізму (див. рис. 1).

Мається на увазі, що переважна більшість образів була спрямована безпосередньо на індивіда. Також варто зазначити, що для кожного типу образів характерний особливий підтекст, так як у Фінляндії та Швеції, образи мають етимологічні особливості.

Для України значна більшість образів спрямована лише на індивіда та жодним чином не стосується його відношення до ін-групи або будь-яких відносин із представниками ін-групи. До того ж вражають особливості комбінування образів, які більшою мірою є суто індивідуальними ніж загальноживаними. Варто зазначити, що образи, як і зазначали Семін та Рубіні (Semín & Rubini, 1990), стосуються сексуального контексту, порівняння з тваринами, оцінки інтелектуального розвитку та непривабливої (відштовхуючої) зовнішності (див. рис. 2).

Результати дослідження показують, що для фінської та шведської вибірки характерними висловлюваннями, направленими на образу іншої людини є вирази, направлені на саму людину. Досить розповсюдженими є порівнювання іменування людей вульгарними назвами статевих органів та фонетичне комбінування геніталій до частин тіла, частіше за все голови (наприклад, vittupää – складається з vittu (фін. (вульг.) – жіночий статевий орган) та pää (фін. – голова).

Цікавим спостереженням є висловлювання, яке присутнє у фінській мові. Perkele – фінський політеїстичний бог грому та блискавки (аналог слов'янського Перуна). Перкеле розглядається як одне з імен Укко – божества з карело-фінського епосу. У сучасній фінській мові Перкеле символізує Сатану та диявола і використовується як жаргонізм. Існує гіпотеза, що Перкеле став лайливим виразом через перехід від політеїзму до монотеїзму, хоча ця гіпотеза підтримується не всіма дослідниками [7]. При цьому приниження родини є хоч і використовуваним, але досить м'яким, порівняно з приниженням окремої особистості, тобто таким, яке не сприймається досить серйозно, що лише підкреслює індивідуалістичний тип скандинавської культури на прикладі Швеції та Фінляндії (див. рис. 2).

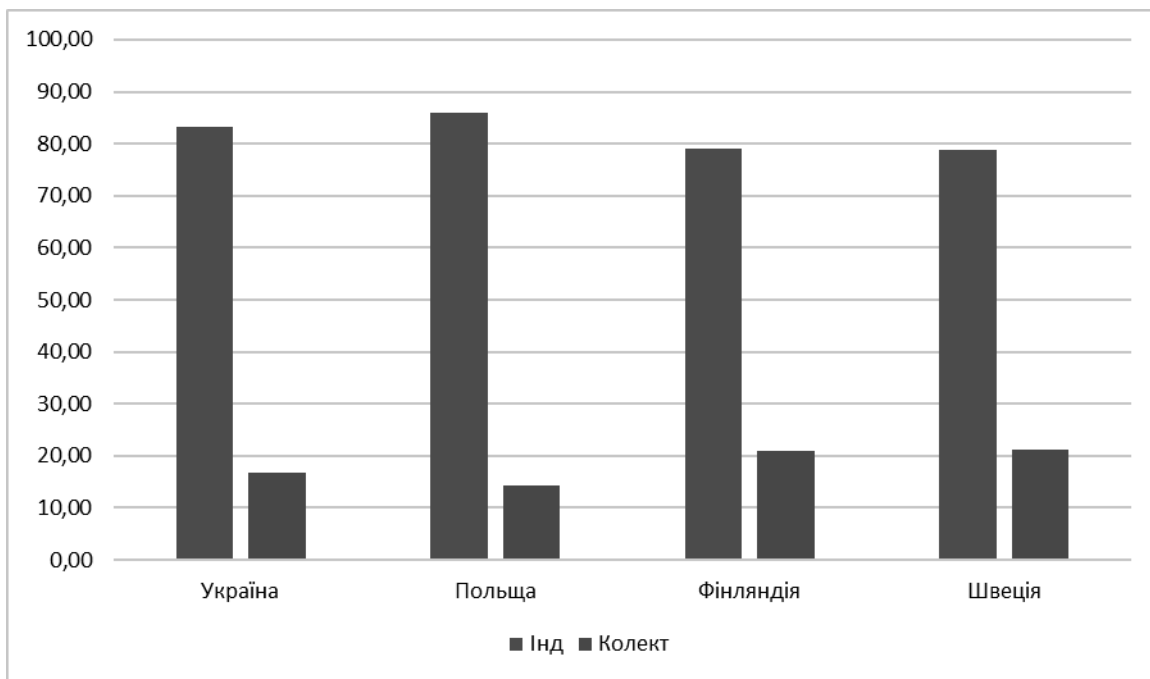

Рис. 1. Розподіл образ за типом та національністю (у відсотках)

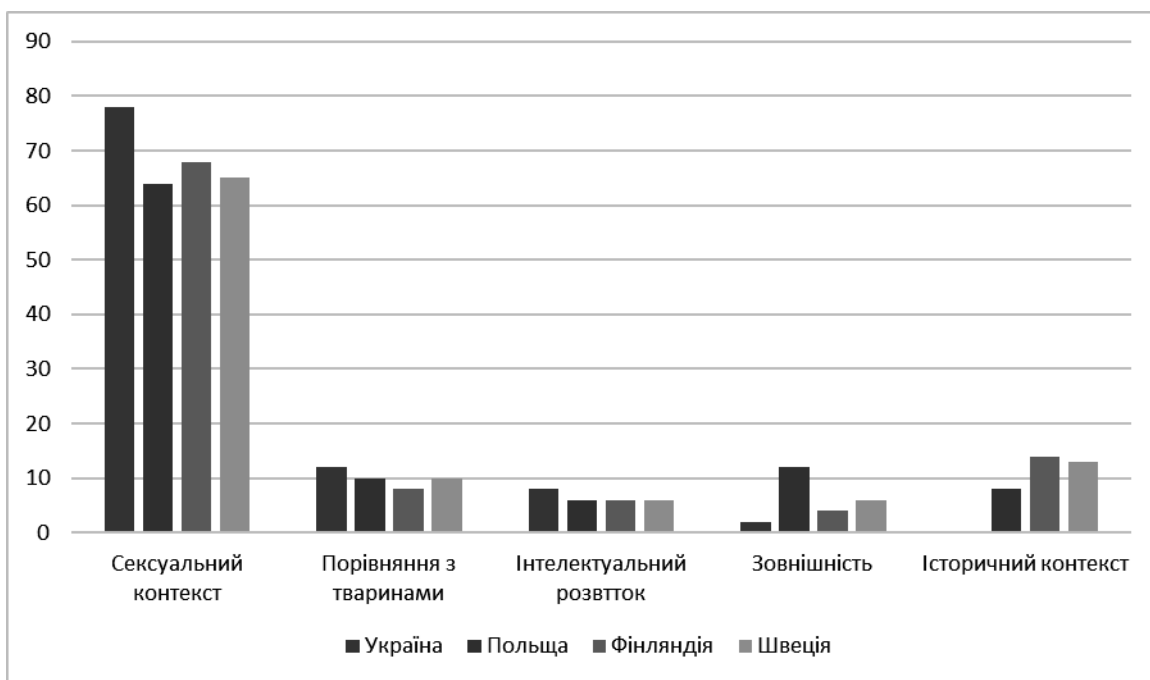

Рис. 2. Розподіл образ за видом (у відсотках)

Згідно з отриманими результатами, для польської вибірки характерні вербальні образи, спрямовані безпосередньо на індивіда. Найбільш розповсюдженими є образи сексуального контексту, а саме дії з вульгарними назвами статевих органів (зазвичай чоловічих). При цьому підкреслюється власне аспект активної взаємодії з ними (наприклад, "Pierdole się" – дослівно "Pierdole" (польськ. (вульг.) – статевий акт) і "się" – (польськ. сам) або "chuj ci w oko" – ("chuj" – польськ. (вульг.) – чоловічий статевий орган; "ci" – польськ. ці; "w oko" – польськ. в око). Цікавим є існування в польській культурі універсальної лайки-образи "kugwa", яка має великий спектр значень, і зазвичай має негативний відтінок (наприклад польськ. (вульг.) – працівниця сфери інтимних послуг;

дідько, тощо). Однак, це слово може використовуватися як емоційне підкреслення позитивної події, відчуття того, хто каже дану фразу (наприклад, "kugwa, jak fajnie", що означає "як же мені добре"). Частина лайливих фраз сексуального характеру також має порівняння з тваринами. Наприклад, фраза "Zwis barani" – польськ. (вульг.) жарг. висячий статевий орган барана, або "pies ci morde lizal" – польськ. жарг. собака лизала обличчя. Тут ми також бачимо аспект взаємодії, патерн руху, що характерно для більшості образ.

Висновки (Обговорення). Більшість культурних спільнот у сучасному світі характеризуються такими полярними поняттями як індивідуалізм та колективізм, які у свою чергу називаються культурними синдромами.

Культурний синдром – це модель (схема, зразок, матриця) переконань, установок, самовизначень, норм і цінностей, які організовані навколо деяких тем і предметів (які можуть бути ідентифіковані та визначені в даному соціумі). Цивілізаційна ідентичність України залишається досить не визначеною, так як із-за специфічного історичного розвитку, вона завжди залишалася поміж Заходом та Сходом. Семін та Рубіні (Semín & Rubini, 1990) запропонували вивчення прояву індивідуалізму та колективізму через аналіз вербальних образів, які характерні для представників певної національності.

У нашому дослідженні взяли участь респонденти із України, Фінляндії, Швеції та Польщі. Головним критерієм розмежування вербальних образів на індивідуалістичні та колективістські була наявність контексту соціальної інтеракції. Із результатів дослідження стало зрозумілим, що переважна більшість образів була спрямована безпосередньо на індивіда. Таким чином, можна стверджувати, що вербальні образи можуть представляти загальне відношення культурної спільноти до поняття індивідуалізму або колективізму. До того ж, результати дослідження на території України не підтверджують її відношення до пограничної культури, а дозволяють стверджувати, що українці більшою мірою є індивідуалістами, зокрема молодь (віком до 30 років). Варто також зазначити, що вербальні образи також мають власну специфіку по відношенню до виду позначення індивіда (сексуальний контекст, порівняння із тваринами, дорікання зовнішності та інтелектуального розвитку). Для фінів та шведів також характерний історичний контекст.

Проведене дослідження являє собою лише один із аспектів можливих варіантів дослідження культурних синдромів. Тим не менш, на нашу думку, власне вербальні образи дозволяють визначити досить неупереджене вираження, адже при дослідженні респонденти вказували власні загальноживані образи без будь-якого контексту. Подібне дослідження варто продовжити у більш колективістських культурних спільнотах, задля перевірки обраного підходу щодо дослідження прояву індивідуалізму та колективізму.

Курапов Антон, асп.,
Ищенко Александр, студ.,
Тельчаров Александр, студ.,
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

ВЫРАЖЕНИЕ ИНДИВИДУАЛИЗМА – КОЛЛЕКТИВИЗМА В ВЕРБАЛЬНЫХ ОСКОРБЛЕНИЯХ

Известно, что многие культуры в современном мире характеризуются популярными конструктами индивидуализм и коллективизм. Западные культуры обычно воспринимаются как более индивидуалистические, однако культуры востока воспринимаются как более коллективистские. Несмотря на это, цивилизационная идентичность Украины остается неопределенной в связи со специфическим историческим развитием так как она всегда находилась на пересечении Востока и Запада. Семин и Рубини (1990) предложили исследование, где индивидуализм и коллективизм определялись через анализ вербальных оскорблений. По нашему мнению, их метод поможет также определить современную специфику населения Украины. Для сравнения были взяты респонденты из Польши, Финляндии и Швеции. Украинцы, как и другие респонденты, обнаружили склонность к проявлению индивидуализма.

Ключевые слова: индивидуализм, коллективизм, культурные синдромы, вербальные оскорбления.

Kurapov Anton, post-graduate,
Ishchenko Alexander, student,
Tselcharov Alexander, student,
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

EXPRESSION OF INDIVIDUALISM – COLLECTIVISM IN VERBAL INSULTS

Abstract It is well known that many cultures in the modern world are characterized by such polar constructs as individualism and collectivism. Western world is generally perceived as much more individualistic, on the contrary, Eastern world is perceived as much more collectivistic. However, civilizational identity of Ukraine is not sufficiently defined due to the specific historical development, since it has always been between East and West. Semín and Rubini (1990) proposed a study of the manifestations of individualism and collectivism through the analysis of verbal abuse that are common for a specific nationality. In our opinion, this method will identify the most current tendency for Ukrainians. For comparison, the results of a study conducted in Finland, Sweden and Poland were also presented. Thus, according to a study, Ukrainians are more likely to express individualism in 3 comparison to the expression of collectivism. The same applies to other studied groups.

Keywords: individualism, collectivism, cultural syndromes, verbal abuse.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Губанов К. Н. Значение методологий индивидуализма и коллективизма для концепций глобализации / К. Н. Губанов // Вестник Северного (Арктического) федерального университета. Серия: Гуманитарные и социальные науки. – 2011. – № 5.
2. Мейжис І. А. Індивідуалізм чи колективізм? Соціально-психологічний погляд на історію і політичну культуру України / І. А. Мейжис, Л. Г. Почебут // Соціологія. Наукові праці. – 2006. – Т. 103, № 90. – С. 6–18.
3. Триандис Г. Культура и социальное поведение = Culture and social behavior / Г. Триандис. – Москва : Форум, 2010. – 384 с.
4. Forbes G. Relationships between individualism-collectivism, gender, and direct or indirect aggression: A study in China, Poland, and the US / G. Forbes et al. // Aggressive Behavior. – 2009. – Vol. 35. – № 1. – P. 24–30.
5. Morling B. Measuring culture outside the head: A meta-analysis of individualism-collectivism in cultural products / B. Morling, M. Lamoreaux // Personality and Social Psychology Review. – 2008.
6. Rubini M. Language use in the context of congruent and incongruent in-group behaviours / M. Rubini, G. R. Semín // British Journal of Social Psychology. – 1994. – Vol. 33. – № 3. – P. 355–362.
7. Salo U. Agricola's Ukko in the light of archaeology: a chronological and interpretative study of ancient Finnish religion / U. Salo // Scripta Instituti Donneriani Aboensis. – 2014. – Vol. 13. – P. 92–190.
8. Semín G. R. Unfolding the concept of person by verbal abuse / G. R. Semín, M. Rubini // European Journal of Social Psychology. – 1990. – Vol. 20. – № 6. – P. 463–474.

Стаття надійшла до редколегії 17.11.16